

аспірант кафедри англійської філології
і філософії мови імені професора
О. М. Мороховського
Київського національного
лінгвістичного університету

МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ БРИТАНСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ С. БЕККЕТА “WATT”)

Сучасні лінгвостилістичні дослідження характеризуються зростанням інтересу вчених до інтеграційних процесів у художньому тексті. Це вимагає міждисциплінарних зусиль і характеризується комплексним аналізом присутності в тексті елементів інших знакових систем.

Останнім часом на стику стилістики і соціальної семіотики виникла нова галузь досліджень – мультимодальна стилістика, яка фокусується на вивченні способів конструювання значень і породження смислів у ракурсі не лише власне вербальних, а й аудіальних, просторових, візуальних та інших модусів [1]. Об'єктом дослідження мультимодальної стилістики є не лише такі поліаспектні дискурсивні утворення, як комікси, реклама, кінофільми, театральні вистави, пісні, а і власне художній текст в інтерсеміотичному поєднанні його візуальних, графічних і поліграфічних параметрів [2, с. 47].

Особливого значення мультимодальні дослідження набувають для аналізу художньої прози епохи модернізму. Цей період характеризується розмитістю форм під впливом імпресіонізму та постімпресіонізму [2, с. 3], фрагментарністю, ускладненням структур, використанням техніки потоку свідомості і, що важливо, інтеграцією таких видів мистецтва, як живопис і музика, в художньому тексті.

Актуальність цієї статті зумовлена стрімкою тенденцією до інтеграції різноманітних сенсорних модусів, що відбивають присутність різних видів мистецтва в художньому дискурсі. Художній текст стає дедалі більш багатомірним, поєднуючи різноманітні мистецькі техніки, і тому потребує додаткових зусиль та новітніх підходів до аналізу.

Метою статті є визначення ролі мультимодальності в художній літературі британського модернізму та окреслення подальших перспектив розбудови мультимодальних студій. Оскільки поняття мультимодальності є порівняно новим у стилістиці, важливим є виявлення перспективних напрямів дослідження цього явища.

Основними завданнями роботи є такі:

- 1) визначити зміст поняття мультимодальності в лінгвістиці;
- 2) окреслити основні підходи до вивчення мультимодальності у вітчизняних та зарубіжних стилістичних студіях;
- 3) висвітлити стилістичні особливості художньої прози британського модернізму;
- 4) проаналізувати присутність мультимодальних елементів у прозі британського модернізму на прикладі роману С. Беккета “Watt”;
- 5) намітити перспективні напрями досліджень у галузі мультимодальної стилістики.

Поняття «мультимодальність» впливає з феноменології поєднання різних семіотичних модусів буття об'єкта дослідження [3, с. 117]. Г. Кресс характеризує мультимодальність як процес спілкування із залученням різноманітних модусів: письма, усного мовлення, жестів, візуальних образів тощо. Власне модус є каналом комунікації, культурно впізнаваним шляхом передачі інформації від одного співрозмовника до іншого [4, с. 114].

Більшість дослідників вивчає мультимодальність художньої прози з позицій соціальної семіотики [5; 4; 1; 6; 7]. Так, праці Т. вен Люена містять глибокий аналіз семіотичного, філософського, культурно-історичного, релігійного, естетичного підґрунтя в сприйнятті модусу кольору в мистецтві, літературі та повсякденному житті, а також розробку власної «параметричної теорії кольору» [7, с. 58–60].

Об'єктом дослідження Е. Болдрі і П. Тібо є взаємодія модусів мовлення, музики та звуку в їх інтеграції. Спираючись на соціальну семіотику М. Халлідея, вони застосовують «принцип інтеграції ресурсів» (resource integration principle) для аналізу способів взаємодії модусів у тексті [5, с. 4].

Іншу течію в мультимодальних розвідках представляють дослідники, що використовують когнітивний підхід. Так, Ч. Форсевілл у своїх працях не лише виявив картинковий, візуальний (pictorial) тип метафор у рекламному дискурсі та запропонував схему для їх аналізу, але й зробив внесок до теорії метафори Дж. Лакоффа і М. Джонсона, значно доповнивши її [8, с. 165–180; 3, с. 118].

Серед вітчизняних дослідників художнього тексту в мультимодальному аспекті слід відзначити праці О.П. Воробйової [2; 9 та ін.]. Згідно з її класифікацією мультимодальність у художньому дискурсі поділяється на: експліцитну (зовнішню), імпліковану (вбудовану, приховану) та інтегровану [9], а її вияви можуть набувати вигляду конфігурацій різних семіотичних модусів (візуального, аудіального, смакового, тактильного тощо), художньої імітації інших видів мистецтва (екфрасис, музичність і т. ін.), трансгресії між матеріальним і ментальним, «реальним» і віртуальним художніми світами або словесної голографії [2; 9].

Особливе місце в роботах дослідниці займає аналіз модусу музичності в художньому тексті. На думку О.П. Воробйової, музичність прози знаходить свій вияв щонайменше в п'яти маніфестаціях: 1) експлікованій

словесній, фоносемантичній та/або синтаксичній імітації звукового ряду, певних музичних жанрів або напрямів; 2) імітації музичних форм; 3) домінантному чи контрапунктному мотиві, що слугує сюжетним стрижнем або фоном для розгортання художньої оповіді, 4) прихованій присутності музичного ритму і мелодики [9, с. 34], а також 5) художній репрезентації сприйняття музики оповідачем чи персонажем художнього твору.

Розглянемо значення мультимодального аспекту дослідження для аналізу художньої прози епохи модернізму. Літературний модернізм охоплює період 1890-1930 років ХХ століття і характеризується радикальною інновативністю естетики письма; технічними експериментами; радше просторовою чи ритмічною, аніж хронологічною формою творів; рефлексією до самосвідомості; скептицизмом щодо людини як суб'єкта, яка перебуває в стані постійної невпевненості в реальності [10, с. 19].

Перелічені зміни в літературному процесі відбувалися в контексті епохи під впливом чисельних економічних, культурних та соціальних змін, науково-технічного прогресу, мистецтва, музики та джазу [10, с. 4–5].

Аспект музичності займає особливе місце в прозі письменників-модерністів. Так, британський письменник Дж. Джойс навмисно використовує музичні техніки, прийоми та імітацію музичних форм. Наприклад, композиція 11 розділу роману “Ulysses” (Улісс) відповідає композиції фуги як музичного твору, що свідчить про авторський літературно-музичний експеримент [11, с. 49].

Ще одна представниця британського модернізму В. Вулф вбачала у використанні музичних елементів у своїх роботах засіб творення новизни та «модерністськості», яка б відрізняла її роботи від творів вікторіанських письменників [12, с. 50].

Присутність мультимодальних елементів знаходить яскраве відображення в романі британського письменника-модерніста С. Беккета “Watt” (Уотт). Хоча цього автора не можна назвати модерністом у повному значенні слова, деякі його твори характеризуються суто модерністськими рисами: релігійним скептицизмом, глибокою інтроспекцією, технічними і формальними експериментами, «іграми розуму», мовними інноваціями, мізантропним відчаєм укупі з гумором, філософськими роздумами, втратою віри та культурною виснаженістю [10, с. 6].

Музичні мотиви є однією з найяскравіших мультимодальних рис у романі. Варто сказати, що С. Беккет був довершеним музикантом-піаністом і поціновувачем музики. Саме тому він застосовував у своїх текстах не лише музичні форми, техніки і терміни, а й власні музичні твори [13, с. 36]. На думку Х. Ліс, загальну тональність роману “Watt” можна схарактеризувати музичним терміном *diminuendo al niente* («затухання у ніщо»), що є символом неспроможності головного героя досягнути внутрішньої гармонії [14].

За вище зазначеною класифікацією музичних елементів у художньому тексті О.П. Воробйової, **експлікована словесна, фоносемантична та синтаксична імітація звукового ряду** знаходить в аналізованому творі вираження в таких стилістичних прийомах, як: алітерація та асонанс (“*watching the ashes greyen, redden, greyen, redden, in the grate, of the range*”, “*Where were we*”); рима (“*He even ventures to remove his hat, and set down his bags, without misgiving. Think of that! He removes his hat without misgiving*”); еліптичний речення (“*Wouldn't surprise me. All forgiven and healed. For ever. In a moment. To-morrow*”); вигуках (“*Haw! Hell! Haw!*”); паралельних конструкціях (“*What rubbish, said the gentleman. What nonsense, said the lady*”); риторичних запитаннях (“*Bun is such a sad word, is it not? And man is not much better, is it?*”) [9, с. 34; 15].

Художня репрезентація сприйняття музики оповідачем чи персонажем художнього твору присутня в романі у вигляді пісень та віршів. Варто сказати, що найперша з таких пісень – спів хору – графічно оформлена автором за допомогою позначень нот, пауз, ліг, тактових розділок та хорових партій [15]. До виявів цього типу можна віднести і голоси, які чує Уотт. Вони відіграють роль «музичного передчуття» [14].

У музичній кімнаті містера Нотта, крім піаніно, присутні бюст німецького композитора Дітріха Букстехуде та індійський струнний інструмент раванастрон. Х. Ліс вважає, що через протиставлення особистості Букстехуде, який досяг значних успіхів у покращенні налаштування і звучання інструментальної музики свого часу, та досить примітивного раванастрону Беккет показує «розірваність» західної музичної системи, а також неспроможність людини «настроїти» свій внутрішній інструмент [14].

Домінантним чи контрапунктним мотивом роману можна вважати вже згадане «затухання в ніщо» (*diminuendo al niente*). Ця музична тема характеризує роман як символ модерністського декадансу, втрати цілісності та гармонії.

Отже, в романі С. Беккета “Watt” мультимодальність проявляється через музичну імітацію звукового ряду на фоносемантичному та синтаксичному рівнях; фактичну присутність музики через звучання музичних творів та наявність предметів, пов'язаних із музикою; а також наявність домінантного музичного мотиву, що характеризує художню прозу британського модернізму як сповнену втрати яскравого, чистого звучання і схильну до деконструкції.

Висновки. Таким чином, сучасні мультимодальні дослідження є перспективною галуззю стилістичної інтерпретації художнього тексту, що потребує створення нових класифікацій та розробки нових теорій.

Перед мультимодальною стилістикою як новою галуззю стоїть низка завдань. По-перше, видається необхідним удосконалення термінологічного апарату для більш чіткого розрізнення модусів окремих жанрів та стилів усного й писемного мовлення.

По-друге, проблемою залишається вибір способу інтерпретації мультимодального дискурсу: аналіз модусу за модусом чи їх цілісної взаємодії. Хоча більшість сучасних лінгвістів схиляється до думки, що нові значення в мультимодальному дискурсі виникають лише в результаті комплексної інтеракції модусів, а не їх окремої присутності в тексті, це питання продовжує спонукати вчених до подальших розвідок у цьому напрямі.

По-третє, важливим є подальше дослідження художньої літератури модернізму як такої, що експліковано інтегрує різноманітні види мистецтва і музики зокрема. Роман С. Беккета “Watt” вбачається яскравим зразком мультимодальної прози епохи модернізму і потребує більш детальних міждисциплінарних досліджень.

Література:

1. Murray J. Composing multimodality // *Multimodal Composition: A Critical Sourcebook* / Ed. by Claire Lutkewitte. – Boston : Bedford/St. Martin’s, 2013. – P. 41–48.
2. Воробьєва О.П. Словесная голография в пейзажном дискурсе Вирджинии Вулф: модусы, фракталы, фузии / О.П. Воробьєва // *Когніція, комунікація, дискурс: Електронний збірник наукових праць. Серія «Філологія»*. – Харків, 2010. – №1. – С. 47–74 [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vyrusk-nol-2010>
3. Nørgaard N. Key Terms in Stylistics / Nina Nørgaard, Beatrix Busse and Rocío Montoro. – London; New York: Continuum, 2010. – 269 p.
4. Kress G. *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication* / Gunter Kress. – New York: Routledge, 2010. – 212 p.
5. Baldry A., Thibault P. *Multimodal Transcription and Text Analysis* / Andrew Baldry, Paul J. Thibault. – London / Oakville: Equinox, 2006. – 270 p.
6. Nørgaard N. Multimodality and the literary text: Making sense of Safran Foer’s *Extremely Loud and Incredibly Close* / N. Nørgaard // *New Perspectives on Narrative and Multimodality* / Ed. by R. Page. – New York and London: Routledge, 2010. – P. 115–126.
7. Leeuwen Th. van *The Language of Colour: an Introduction* / Theo van Leeuwen. – London: Routledge Publishing Co., 2011. – 120 p.
8. Forceville Ch. *Pictorial Metaphor in Advertising* / Charles Forceville. – London and New York: Routledge, 1996. – 233 p.
9. Воробйова О.П. Спокушання музикою: емоційна аура музичних мотивів у художній прозі (когнітивний етюд) / О.П. Воробйова // *Світ емоцій у дзеркалі когніції: мова, текст, дискурс: Тези доповідей Круглого столу, присвяченого ювілею проф. О.П. Воробйової (27 вересня 2012 р., КНЛУ)*. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. – С. 34.
10. Childs P. *Modernism* / Peter Childs. – 2nd edition. – N. Y. : Routledge, 2008. – 236 p. (The New Critical Idiom)
11. Синяя А.В. Принципы музыкальной организации романной прозы XX века: Т. Манн «Доктор Фаустус», Дж. Джойс «Улисс», Р. Олдингтон «Смерть героя»: автореф. дис. ... кандидата филологических наук: спец. 10.01.03 – литература народов стран зарубежья (европейская и американская литературы). – СПб., 2008. – 52 с.
12. Sutton E. ‘Within a Space of Tears’: Music, writing, and the modern in Virginia Woolf’s *The Voyage Out* // *Music and Literary Modernism: Critical Essays and Comparative Studies. 2nd Edition* / Ed. by Robert P. McParland. – Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2009. – P. 50–65.
13. Bryden M. Beckett and the sound of silence / M. Bryden // *Samuel Beckett and Music* / Ed. by Mary Bryden. – Oxford: Oxford University Press, 1998. – P. 21–46.
14. Lees H. ‘Watt’: Music, Tuning and Tonality / Heath Lees [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.english.fsu.edu/jobs/num09/Num9Lees.htm>
15. Beckett S. *Watt* [Електронний ресурс] / Samuel Beckett. – Режим доступу: https://www.unibamberg.de/fileadmin/uni/fakultaeten/split_lehrstuehle/englische_literatur/Materialien/Mueller/Beckett/Watt1.PDF

Ілюстративний матеріал

Анотація

О. КАЛІНИЧЕНКО. МУЛЬТИМОДАЛЬНІСТЬ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ БРИТАНСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ С. БЕККЕТА “WATT”)

Стаття присвячена аналізу основних напрямів лінгвопоетологічних досліджень мультимодальності художнього тексту, представлених у працях вітчизняних та зарубіжних учених. Визначено подальші перспективи цих наукових розвідок для сучасних стилістичних студій. Розглянуто роль мультимодального аспекту в аналізі художньої прози британського модернізму. Продемонстровано присутність мультимодальних елементів на прикладі роману С. Беккета “Watt” (Уотт).

Ключові слова: модус, мультимодальність, мультимодальна стилістика, модернізм.

Аннотация

Е. КАЛИНИЧЕНКО. МУЛЬТИМОДАЛЬНОСТЬ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЫ БРИТАНСКОГО МОДЕРНИЗМА (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА С. БЕККЕТА “WATT”)

Статья посвящена анализу основных направлений лингвопоетологических исследований мультимодальности художественного текста, представленных в работах отечественных и зарубежных ученых. Обозначены дальнейшие перспективы подобных научных разработок для современных стилистических студий. Рассмотрена роль мультимодального аспекта в анализе художественной прозы британского модернизма. Продемонстрировано присутствие мультимодальных элементов на примере романа С. Беккета “Watt” (Уотт).

Ключевые слова: модус, мультимодальность, мультимодальная стилистика, модернизм.

Summary

**O. KALINICHENKO. MULTIMODALITY OF BRITISH MODERNIST FICTION
(ON THE MATERIAL OF S. BECKETT'S "WATT")**

This article focuses upon the analysis of the main trends in linguopoetic research of literary text multimodality, addressed by Ukrainian and foreign scholars. It defines further prospects of such research for contemporary stylistic studies. The article examines the significance of multimodal aspect in research of British modernist fiction with a special emphasis on the multimodal elements in S. Beckett's "Watt".

Key words: modus, multimodality, multimodal stylistics, modernism.